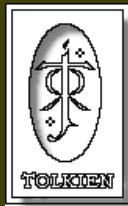

Archív časopisu Thorin

Plameny v krbu šlehají
pod střechou lůžka čekají;
nás ještě nohy nebolí,
kdo ví, co skrývá okolí:
snad strom anebo kameny,
jež máme poznat právě my.

List a tráva, strom a květ,
nehled' zpět! Nehled' zpět!
Kopec, rybník pod nebem,
dále jdem! Dále jdem!

THORIN 93/3

Thorin č.3/93

Úvodník

Dnešní Thorin je opět o něco bohatší než předchozí. Možná, že v něm nebude tolik článků, ale přibyla rubrika eseje a recenze. Recenzi v ní sice žádnou nenajdete, je ale už napsaná a určitě se objeví v příštím čísle. Vůbec jsme do dnešního Thorina dostali tolik materiálů a článků, že zbylo ještě dost do příštího a dalších čísel. Z toho důvodu budeme v příštím roce zvětšovat rozsah a možná přejdeme na formát A4. Hlavní zaměření zůstane stejné, ale rádi bychom doplnili obsah i o články, které se k dílu J.R.R.T. vztahují jen částečně, jako je dnešní pojednání o runách.

Obsah:

- [Sidar a pán čtyř mečů \(3\)](#)
- [Základy Quenya \(6\)](#)
- [Základy Quenya \(7\)](#)
- [Quenyjská gramatika a slovní zásoba](#)
- [Bitva o brody Želíze](#)
- [Runy](#)

Thorin č.3/93

Sidar a pán čtyř mečů

část třetí

Městskými uličkami se ozývá křik a troubení. Šedí podnikají hon; hon, ve kterém je kořist člověk. Každý ve městě to ví a ulice se rychle vyprázdnily. Nic než šed' upjatých uniforem a blýskání zbraní připravených zanořit se do těla opozdílce. Zdá se, jakoby vymizel veškerý život.

Jedna z početných hlídek opět prošla kolem. Za zády posledního šediváka se mihl stín, podobající se velkému psu. Táhle se šerem plíží podél stěny. Skoro neviditelný, černý stín na černém pozadí. Hrbáč? Ne. Muž s dlouhým vakem na rameni. Sidar tiše jako divoká kočka se prokmitá mezi domy. Míří k severnímu okraji města, tam kde je obrovitá kamenná brána Zorbasu - jediná přímá cesta na planinu Bazuků.

Přes tuší širou polostep musel přejít každý, kdo chtěl do vnitrozemí. Mezi plání městem a zemědělským krajem, který městu podléhal, je široký pás země nikoho. Zde si vyměňují své zboží pastevci z plání, kováři z hor, těžbaři rud, zemědělci, lovci a vůbec každý, kdo měl něco na obchod či výměnu. Potkali jste tu také potulné mágy, zpustlé žoldáky a spoustu jiné verbeže. Za tento pás se odvažoval jen statečný či ten, kdo jinam nemohl. Hrozí zde stále nebezpečí, neboť lid pláně je lidem bojovným a nemá cizince bráně.

Pokaždé, když se oba měsíce na obloze setkávají, jsou zajatci, pokud nebyli již při objevení zabiti, pomalu umučeni. Odehrává se v Bazuk-váru, hlavním sídle mága Vara, kterému jsou poslušnosti vázány všechny větší kmeny Bazuků. Nikdy nikdo neunikl, proto se o těchto obětních slavnostech šíří ty nejdivočejší pověsti. I kdyby jich nebylo, výprava na pláň je podnikem jen pro ty nejstatečnější. K nim Sidar sice nepatří, ale kde jinde by však získal informace o Hoře ohně? Proto se nyní plíží nocí směrem k severní bráně.

Městské brány jsou důkladně kamenné stavby, vymyšlené tak, aby byly nepřekonatelnou překážkou jak pro útočníka zvenčí, tak pro zločince, který prchá z města. Když se Sidar dostal až k bráně Zorbasu, pochopil, že dostat se z města bude velmi obtížné, takřka nemožné. Což o to, možutné hradby se sice dají přelézt, ale to chce čas a tady chodí každou chvíli hlídka. A nikdo nestojí o sestřelení právě z poloviny výšky hradeb, dál by totiž mezi dvěma obchůzkami stráží nevylezl. A taky ta výška - jo! Sidar se donutil k pohybu nad zemí, ale jen tehdy, když to bylo nejvyšší nutnosti, a tady to tak nehodnotil. Určitě musí být ven jiná cesta.

A vida, co to tu jede? Kočár, a zdá se, že s nemálo důležitou osobou. To je příležitost. Náprah a prásk!!! V temné noci vyšlehl ostřující plamen a rachot výbuchu zazněl jako hrom. Na místo se ihned začali sbíhat šedí; a jezdci, kteří doprovázeli kočár, se otočili, aby čelili útoku ze zadu. Kousek popojeli a vůz měl o jednoho cestujícího víc. Proti Sidarově seděl sádlenatý, žlutavě bledý muž a ustrašeně se třásl.

"Milost, rebe, milost." Koktal a spínal buclaté ručičky.

"Poslechni mě a nic se ti nestane. Budeš hodný a chovat se, jakoby se nic nestalo; jinak" - přítmím bleskl výhružně nůž.

"Ne, ne, ne, já ve všem poslechnu tebe, jen mě nezabíjej."

"Pane, máme pokračovat, nebo počkáme, až se to vysvětlí?"

"Jedeme," šeptem napovídal Sidar.

"Pokračujeme," vypískl mužík a kočár se kodrcavě rozjel.

"Co po mně budete chtít, rebe?"

"Rebe? Kdo je to reb?"

"Ty nejsi protivládní spiklenec?" Mužík viditelně pookřál.

"Ne, a jestli se nebudeš vzpínat, půjdu po svých a tobě se nic nestane."

"Proč jsi mě ale přepadl, když nejsi reb?"

"Nevyptávej se pořád a spíš mi řekni, kam jedem?"

"Do vládního sídla. Na východ."

"A hrome, to se mi vůbec nehodí. Poslouchej, co teď uděláš: Zavoláš si velitele doprovodu a nařídíš mu, aby poslal muže třicet díleček dopředu, že s ním chceš vážně hovořit mezi čtyřma očima. Jasné? Ne abys to popletl!"

"Ano, pane, vše bude tak, jak si přejete."

"Tak do toho."

Mužík se vyklonil z okna a zavolal: "Hej, kapitáne!" K vozu přiklusal velitel a uklonil se. Mužík ztišil významně hlas: "Poslouchej, kapitáne, jak moc rád bys byl oslobován tisícníků?"

Kapitán se sklonil hlouběji a vydechl: "Můj pane, není nic, po čem bych více toužil, snad jen zemřít za Elitu."

"Tak poslouchej, pošli muže kus dopředu, tak asi třicet díleček a pak se vrať, popovídáme si spolu jen sami dva."

Kapitán horlivě přikývl a popohnal koně, aby splnil rozkaz.

"Spokojen, jak jsem to udělal?"

Jako rodilý herec."

"Tak snad můžeš dát pryč tu dýku z mého rozkroku, ne?"

"Já ti sice věřím, ale co kdyby? Hled', nastává druhé dějství!"

K okénku se opět sklonil kapitán. "Pane?"

Sidar naznačil tlouštíkovi, aby přinutil vojáka více se předklonit do vozu.

"Pojď blíž, musíme mluvit tiše, ještě je tu kočí."

Kapitán se naklonil a šup! Úder za ucho, chytnout koně a pryč. Tak tohle se zdařilo.

"Pomoc, chyťte ho!"

"Za ním, nebo ne, ZPĚT! Co kdyby mě ještě někdo přepadl?"

Kapitán ležící na podlaze se začal probouzet. Mužík se nad něj sklonil: "Tak tisícníka se ti zachtělo? Kydač hnoje ti budou říkat, tupče!" Vztekle ho kopl do obličeje. Voják znovu omdlel a mužík se zahleděl do tmy, ve které se ztratil jeho trapitel.

Sidar rázně pobízel svého koně a hnal se tmavou nocí vstříc svému osudu. Tiše se smál svému kousku a nastavoval větru rozpálené tváře.

Thorin č.3/93

Základy Quenya

Lekce 6: Slovesa a zájmena

[Předchozí lekce](#) [Další lekce](#)

Slovesný způsob: Vyjadřování fakt se provádí v oznamovacím způsobu; příkaz ve způsobu rozkazovacím; přání způsobem příkazem.
(Pozn. překl.: Pozor, změna oproti češtině. Podmiňovací způsob se počítá většinou spíš mezi časy, kdežto způsob příkazu, tzv. subjunktiv, který znají francouzštinaři se staví po výrazech jako "Kéž by ...", "Chtěl bych ..." apod., tedy vskutku přání.)

Oznamovací způsob: Obsahuje množství slovesných časů, včetně přítomného. (Minulé časy, které jsou trochu matoucí, budou probrány v lekci 16.)

Budoucí čas: koncovka **-uva**, mn.č. **-uvav**. Protože je tato koncovka dvouslabičná, způsobuje přesun přízvuku na slabiku jí předcházející.

tir- "sledovat, strážit" tiruva mn.č. tiruvar "bude, budou strážit" (TIRuva)
tintil- "mihotat se" tintiluva mn.č. tintiluvav "bude, budou se mihat" (tinTILuva)

Rozkazovací způsob: Užívá se pro příkazy a má pouze jeden tvar, koncovku **-a** (stejně jako j.č. přít.času). Je shodný pro j.č. a mn.č. (Rozkazovací koncovka v Sindarinu je -o, běžný způsob jak rozložit tyto jazyky.)

tira! "sleduj!" (Quenya) tiro! "sleduj!" (Sindarin)

Prací způsob: Používá se pro vyjadření podmínky, která by mohla nastat: přání, předpoklady, atd. V češtině je často uvozen částicemi "kdyby", "možná", "kéž": "Kdybych byl králem." Některé jazyky mají pro subjunktiv speciální zakončení. Quenya nikoliv (alespoň ve slovníku Silmarillionu). Naše jediné příklady jsou uvozeny nai, "staň se tak" (pravděpodobně ná "je" + i "tamto"), obvykle překládáno "necht". V našich příkladech následuje za nai budoucí čas.

Nai elye hiruva [Valinor]. "Možná (necht) i ty najdeš [Valinor]." (R 59)

Zápor: Zápor je vyjadřován předponou **ú-**. (LR 396)

I elda tiruva. "Elf bude strážit." I elda útiruva. "Elf nebude strážit."

Je moudré ve výslovnosti oddělovat **ú-** před slovesem začínajícími samohláskou, aby nedošlo k záměně s dvojháskou (**ú-entuluva** "nepřijde znova") a před slovesem obsahujícím samohlásku **ú-**, aby nedošlo k záměně s předponou minulého času (lekce 11) (**ú-tuluva** "nepřijde").

Zájmena: Tolkien bohužel nazanechal kompletní sadu zájmenných podkladů v Lost Road ("Etymologie" docela souhlasí s těmi v PP, Silmarilliony, atd. Odvozování chybějících zájmenných nemusí vždy správně podávat. Vše, co zde bude uvedeno, jsou tvary z PP, Silmarillionu, atd. a tvary, které z nich mohou být odůvodněně vyuvozeny).

Osobní zájmena: Vyjadřují se koncovkou, připojenou ke slovesu po koncovce příslušného času v jednotném čísle. Osobní zájmena v podmětu končí na **-e**.

1.os. -nye, -n "já" -lme "my" (exkluziv) *-lve "my" (inkluziv)
2.os. -lye "ty" ?
3.os. *-rye "ona" -nte "oni, ony, ona"

(Bohužel tvar pro "on", "ono" je nejistý, a pro "vy" je neznámý.)

První osoba mn.č. exkluziv znamená "my - ty a já, oni ne"; inkluziv znamená "my všichni tady". (Dopis od JRRT citovaný v Úvodu do elfstiny od Jima Allana, str. 20.)

Koncovka zájmen způsobuje změnu přízvuku na předcházející slabiku. První osoba j.č. je často krácena na **ú** (což nemění přízvuk); jiné osoby se většinou nezkracují.

tiranyē, tiran_ "já strážím" tiruvanyē, tiruvan_ "já budu strážit"
tiralyē "ty strážíš" tiraryē "ona stráží"
tiralmē "my strážime" tiralvē "my strážíme"
tirantē "oni stráží" (tirANte)

Zdůrazněná osobní zájmena: Mimo osobní zájmena tvořená koncovkou existují také nezávislá osobní zájmena, užívaná pro zdůraznění. Stojí před slovesem a chovají se jako podst. jm. v 1. pádu; např. se nepoužívá žádná koncovka podmětu. Náš jediný příklad pochází ze Žalozpěvu Galadriel: *Nai hiruvalye Valinor. Nai elye hiruva. "Možná **ty** najdeš Valinor. Možná **právě ty** najdeš [ho]."* Na základě tohoto můžeme určit podobné tvary pro zájmena v j.č. Tvary mn.č. jsou méně jisté.

*enyē "právě já" ?elme, ?elvē "právě my
elyē "právě ty" ?
*eryē "právě ona" ?entē "právě oni"

tuluvan "já přijdu" tuluvanyē "já přijdu" enyē tuluva "právě já přijdu"

Doplňující slovník:

aiy- "pozdravit"
alcarin "nádherný"
anna "dar"
ant- "dát"
ambo "kopec"
corma "kruh"
entul- "vrátit se" (lit. znovu přijít)

harma "poklad"
macil, makil "meč"
mírě "šperk"
quant- "naplnit"
rokko "kůň"
telpě, tyelpe "stříbro"
telperin, tyelperin "stříbrný"
tinco "kov"
urulókē "drak"
yulda "doušek"
yulma "sálek, pohár"

Etymologie: Z kořene **KYELEP-** (*primitivní elfština*) vzniklo **celeb** "stříbro" a **celebrin** "stříbrupodobný" (*Sindarin*) (S 306); **tyelep-**, **tyelpě** (*Quenya*); **telep-**, **telpě** a **telperin** (*Telerin*). "Ale v Quenya se tvar **telpě** stal pod vlivem Telerinu běžný; protože Teleri cenili stříbro nad zlato, a umění jejich stříbrotepců bylo oceňováno více než u Noldor." (UT 266)

Cvičení:

1. Co je Quenya a co je Sindarin: "A laita tel!" "Eglerio!" "Daro!" "Aiya Eärendil elenion ancalima!" "A tiro nin, Fanuilos!"
2. Přeložte do Quenya: My všichni dáme dary králi. My dva dáme králi meč. Oni dají bílého koně. Ona dá rudý plášť. Naplním pohár a ty dáš králi nápoj. Nechť Líriel zapíše píseň. Nechť právě ona zazpívá. A my všichni budeme zpívat, "Zdravme skvělého krále!"
3. Přeložte do češtiny: Harma caita nu ambo. Urulóké tira i harma. I urulóké hosta carně malta ar ninque telpě, calime míri ar morna tinco, macili, cormar, ar yulmar. Nai i urulóké útiruva ar túvalmě i harma. Nai entuluvalmě!

Thorin č.3/93

Základy Quenya

Lekce 7: Další podstatná jména a zájmena

Předchozí lekce Další lekce

Množná čísla podstatných jmen: V Quenya je o dvě množná čísla více, jsou to **hromadné množné číslo** a **duál**. Podstatná jména mají v Quenya celkem čtyři čísla: **jednotné číslo** (*singular*) pro jednu věc; **množné číslo** (*plural*) pro více než jednu věc, počet není určen; **hromadné množné číslo** (*multiple plural*) pro mnoho; **duál** pro dvě. (V *Historii Sředozemě* jsou množná čísla podstatných jmen odlišná.) Angličtina (i čeština) je schopna tyto rozdíly vyjádřit, ale pokud to není důležité pro smysl, obvykle to nedělá. Proto se často při překládání nevyjadřuje, např. falmarinnar, přeložené "na pěnicí vlny" (R 59) (v českém překladu I 357 "na pěnicí vody"), znamená doslova "na mnoho pěnicích vln". Quenya tyto rozdíly vyjádřit musí, ať jsou pro smysl důležité nebo ne. To je další věc, kterou je třeba si zapamatovat.

Hromadné množné číslo obsahuje prvek -li-, "mnoho". Znamená "mnoho, velký počet, množství, atd.". Nominativní a akuzativní přípona je -li, dativní -lin. (V dopise Dicku Plotzovi jsou v -li, v mn. č. na -í a na dalších místech dlouhé samohlásky, o nichž Tolkien říká, že se používaly ve formálním psaném stylu (knižní Quenya), ne však v každodenní hovorové řeči.)

kořen podst.jm. nom. a ak.	
falma "vlna (s hřebenem)"	falmali "mnnoho vln"
lóte "květ"	lótelí "mnnoho květů"
elen "hvězda"	*eleneli nebo *eleli "mnnoho hvězd"
dat.	
falmalin " (k) mnnoha vlnám"	
lótelin " (k) mnnoha květům"	
*elenelin nebo *elelin " (k) mnnoha hvězdám"	

(Opět nevíme, jak podst.jm. končící souhláskou připojují koncovku souhláskou začínající. Kdyby se vkládalo -e-, způsobovalo by to posun přízvuku: elENeli, elENelin. Je pravděpodobné, že v případech, kdy nedocházelo k záměně s jinými slovy, se užívalo tvarů stažených.)

Duál obsahuje prvek -t-, pocházející pravděpodobně z atta "dvě". Původně duál znamenal "dva" všeobecně, ale ve Třetím věku byl užíván pouze pro přirozeně se vyskytující páry, jako např. ruce (L 427). Překládá se "dva, oba, pář". (L 427 uvádí, že se pro dva užíval jak prvek -t-, tak prvky -u-, přičemž kvůli libovučnosti se po kořenu končícím na -t-, -d- dávala přednost -u-. V dopise Dicku Plotzovi se duál sklonuje s -t-. Nominativní a akuzativní připona je -t-, dativní -nt-.

nom.	a	ak.	dat.
falmat	" <u>dvě</u> vny"	falmant	"(ke) <u>dvěma</u> vlnám"
lótet	" <u>dva</u> kvety"	lótent	"(ke) <u>dvěma</u> květům"
•elenet	" <u>dvě</u> hvězdy"	•element	"(ke) <u>dvěma</u> hvězdám"

(POZNÁMKA: Tato slova by duál netvořila. Jsou uvedena na ukázku toho, jak systém funguje.) **Shoda:** Přídavná jména a slovesa nedělají rozdíl mezi mn.č., hromadným mn.č. a duálem; pro všechny se používá jedno množné číslo. Podst.jm. v j.č. se pojí s příd.jm. a slovesy v j.č.; podst.jm. v mn.č., hromadném mn.č. a v duálu se pojí s příd.jm. a slovesy v mn.č..

Má nинque tana collo. (j.č.)	"Bílá <u>ruka</u> vyrábí plášť."
Már nинqui tanar collo. (mn.č.)	"Bílé <u>ruce</u> vyrábějí plášť."
Máli nинqui tanar collo. (hr. mn.č.)	" <u>Mnoho</u> bílých rukou vyrábí plášť."
Máli nинqui tanar collo. (duál)	"Dvě bílé ruce vyrábějí plášť."

Osobní zájmena: Každá osoba a číslo jsou spojeny s charakteristickou souhláskou. Ta slouží k rozpoznání osoby ve všech jejích pádových tvarech.

1.os.j.č. <u>n</u>	1.os.mn.č. <u>m</u> (inkluzivní)
2.os.j.č. <u>l</u> ?	? <u>y</u> (exkluzivní)
3.os.j.č. m.rod. ?	3.os.mn.č. <u>t</u>
ž.rod. <u>r</u>	
s.rod. s	

(Pozn. překl.: inkluzivní tvar: "My" zahrnuje mluvčího i posluchače, exkluzivní tvar: Posluchač není v "my" zahrnut, viz: Thorin 2/93 str.14)

Akuzativ osobních zájmen: Přímý předmět slovesa se zájmenným podmětem: Je-li podmětem zájmeno, připojuje se (nominativ zájmena) ke slovesu jako přípona. Přímý předmět (akuzativ zájmena) se stává druhou příponou, připojenou za příponu tvořenou nominativem zájmena. Přípona představující akuzativ zájmena je tvořena pouze charakteristickou souhláskou. (Nevíme, jak se tvoří přípona 1.os.mn.č., protože v Quenya slova nemohou končit na m nebo y.)

```
*-n "mne,mě" ?-me "nás"(inkl.) ?-ve "nás" (exkl.)  
*-l "tebe,tě" ?  
*-r "ji" -t "je,ony,ona"  
-s "to,ono"
```

Andave laituvalmet! "Dlouho je budeme chválit!"
(III 285, český překlad III 204, L 308)
lait- "chválit" + -uva bud.č. + -lme "my, exkl." + -t "je"
Ye! Utívienyes! "[Hle!] našel jsem to!"
(III 308, český překlad III 220)
u- předpona perfekta + túv- "najít + -ie přípona perfekta +
+ -nye "já" + -s "to"

(POZNÁMKA: Připojujeme-li akuzativní příponu, musíme pro 1.os.j.č. použít tvar -nyé.)

Přímý předmět slovesa v rozkazovacím způsobu: Jediným příkladem, který máme, je A laita te "Ó, chvale je" (III 285, č. III 204). Podle něj můžeme předpokládat, že existuje samostatný tvar akuzativu zájmen, skládající se z charakteristické souhlásky + -e. Je dost možné, že právě tohoto tvaru se užívá v případě, kdy je podmětem slovesa podst.jm., a kromě toho i pro některé předložkové předměty.

Předložkový předmět: Jediný příklad, který máme, se nachází v *Nářku Galadriel*: imbe met "mezi námi dvěma". Skládá se pravděpodobně z *_-me, akuzativu 1.os.mn.č.exkl. + _te, přípony duálu. (Při přesnosti Quenya ve vyjadřování čísla bychom očekávali duál také ve třetí osobě, a sice ve chvále Těch, kteří nesli Prsten (laita te). Akuzativní tvary _te, te se shodují s duálou píšoucího _te. Avšak v Cirionově přísaze (UT 305, 317) nacházíme nominativ 3.os.mn.č. (vztahující se na Valar, tj. více než dva) tiruvantes "oni to <=příslušu - pozn. překl.> budou střežit": dalo by se očekávat, že _nte ukazuje na akuzativ také obsahující t, te. Navíc v překladu chvály Těch, kteří nesli Prsten, použito duálu nebo ne. V této učebnici užívám tvaru te pro třetí osobu bez rolišení čísla.)

*ne "mne,mě" met "nás oba" ?me "nás" (exkl.) ?ve "nás" (inkl.)

*le "tebe,tě" ?

*re "ji" te "je, ony, ona"

?se "to,ono"

I aiwë tira i Eldar nu i aldar
Tiraryé i Eldar nu i aldar.
I aiwë tira te nu i aldar.
Tiraryet nu te.

"Ptáček pozoruje Elfy pod stromy."
"Ona pozoruje Elfy pod stromy."
"Ptáček je pozoruje pod stromy."
"Ona je pozoruje pod nimi."

Doplňující slovník:

hwesta "vánek, větrík"

yesta "první"

má "ruka" a "ó" (slavnostní oslovení, óma "hlas" vzývání)

rimbě "velký počet, zástup"

an "pro"

taurē "hvozd, les"

palan "široko daleko"

Undómiel "Večernice" (Arwen)

sí "nyní"

maítě "s rukama, mající ruce" (pozn. překl.: vyskytuje se ve složeninách typu: **morimaitě** "černoruký", **Angamaitě** "?se železnýma rukama" viz *Quenya-English Dictionary* v *Introduction to Elvish*)

hlar- "slyšet"

ken- "vidět, hledět, spatřit"

lait- "chválit, velebit"

tan- "dělat, tvorit, dávat tvar"

*entir- "znovu se podívat, znova pohlédnout"

Cvičení:

1. Přeložte do Quenya: Varda tvoří hvězdy. Ona je tvoří. My (inkl.) ji budeme velebit. Střežíš to. Najdu to. (Oni) mě neuvidí. My (exkl.) je uvidíme.
2. Přeložte do češtiny: A Soron, Soron, tirarye palan: kenalyer? Kenan i tauri, i luini néni, i laurea hísié; úkenanyer. A Hwesta, Hwesta, hlraryer? Hlaran i lassi, i linte néni, i rokkeli nu aldar ar lissi ómali. A Soron, entira! Sí kenanyet! Sinde rokkeli ar vanim'Eldali, sinde collor ar i ninque tári. I rimbě tula. A laita le, Soron!* Linduvalve an Undómiel. Laituvalver!

*(pozn. překl.: Věta **A laita le, Soron!** (obsahující rozkazovací způsob) je v klíči přeložena "O, praise thee, Eagle!". Česky známená přibližně "Ó, bud' pochválen, Orle!", "Budiž ti chvála, Orle!". Stojí za povšimnutí, že rozkazovací způsob se v Quenya, narodil od češtiny nebo angličtiny, může pojít i s druhou osobou.)

Thorin č.3/93

Quenyjská gramatika a slovní zásoba

Jim Allan

Slovesa

Následující výklad je částečně založen na článku Pauly Marmor "Poznámky k systému struktury sloves v jazyce Quenya" (*Notes towards a system of a Quenya verb structure*), rozšířené mezi těmi, kdo se podíleli na sestavování této knihy.

Systém sloves v jazyce Quenya má daleko do přehlednosti. Dokonce si nemůžeme být jisti ani tím, zda se jedná o systém časový, nebo vidový. Nicméně nějaké hledisko si zvolit musíme a hledisko systému časového se z pohledu obyčejného čtenáře zdá nejlepší (tj. anglického čtenáře, pozn. překl.) a není nic, co by proti němu svědčilo.

Přítomný čas je vyjádřen koncovkou -a (caita mornie "temnota padá", elen síla "hvězda svítí", lantar lassi "listy padají", tintilar i eleni "hvězdy se třpytí").

Singulár v přítomném čase je užíván také jako imperativ (laita "chval(te), vzdej(te) chválu").

Minulý čas se vyjadřuje příponou -e. Ta sama se připojuje ke kmeni pro prostý minulý čas (Elentári ortane "Královna hvězd pozdvihla, lumbule unduláve "(těžký) stín se snesl k zemi", yéni ...vánier "dlouhé roky....uplynuly"). Tolkien píše, že "ortane je minulý čas a vyjadřuje děje proběhlé v dávné minulosti". Paula Marmor podle toho navrhla, e ortane a unduláve, tvořené pouze pomocí -e, patří k HISTORICKÉMU MINULÉMU ČASU, zatímco vánier, tvořené pomocí -ie, je pravidelný minulý čas. Ale je také nutno čelit možnosti kmenů sloves končících na -i.

Perfektum, označující děj skončený, se tvoří koncovkou -ie a předponou, která je opakováním kmenové samohlásky (yéni ...avánier "dlouhé roky...uplynuly", utúlien "přišel jsem", utúvienyes "našel jsem to").

Budoucí čas se tvoří pomocí koncovky -uva (man...enquantuva "kdo...znovu naplní", elye hiruva "právě ty nalezneš", hiruvalye "ty nalezneš" maruvan "budu bydlet").

Paula Marmor navrhuje, že "je možné, že modální přípona -uva "budu, bude ..." obsahuje příponu pro přítomný čas -a, a e odpovídající podmíňovací tvary "bych (by), měl bych (bys, by)" by tedy měly mít podobu -*uve, -*uvie, tedy *maruven,*maruvien "byděl bych".

Jak ukazují příklady výše, slovesa se shodují se svými podmety v čísle. Ve všech případech nalezených v textu, kdy se vyskytuje sloveso v plurálu se samostatným podmětem - tj. neobsahuje příponu vyjadřující plurálový tvar zájmena - se plurál tvoří přidáním -r.

Ke slovesům mohou být připojeny tvary osobních zájmén ve formě přípon. Pro první osobu je doloženo -n (utúlien "přišel jsem", maruvan "budu bydlet") a delší forma -nye (utúvienyes "našel jsem to") a také přípona exkluzivního plurálu v první osobě -lme (laituvalmet "budeme je oba chválit"). Pro druhou osobu je doloženo -lye (hiruvalye "nalezne "). Jak je vidět z příkladů, v komplexním slovesném tvaru je možno za podmětný tvar zájmena připojit další zkračení zájmenný tvar, vyjadřující předmět.

V jazyce Quenya také existoval konjunktiv, vyjadřující přání, ale jediný doložený tvar je nai "budiž, nechť je", z ná "je"+-i.

Syntax

Soudě podle Tolkienova uspořádání Namárie "do jasnějšího a obvyklejšího stylu", obvyklý pořádek slov v jazyce Quenya je následující:

Modifikátor(y) podmětu + podmět + sloveso + předmět + modifikátor(y) slovesa.

Po yassen je postavení podmětu a slovesa převráceno.

Adjektiva a genitivní tvary obvykle stojí před tvarem, který rozvíjejí, ale stojí za ním, souvisejí-li podle smyslu s dalším výrazem. Není žádný případ dvou adjektiv nebo genitivu a adjektiva, které by stály bezprostředně za sebou před rozvíjeným substantivem, ale to je možná jenom náhoda, způsobená složením dostupného dokladového materiálu. Je však doloženo zvláště - z hlediska našeho jazykového čtení - uspořádání Vardo nu luini tellumar "Vardinými pod modrými klenbami", kde nu Vardo luini t ellumar "pod Vardinými modrými klenbami" by byl obvyklý slovosled.

Slovosled v jazyce Quenya se patrně úmyslně vyhýbá umístění genitivního tvaru Vardo mezi předložku a její předmět.

Jak se ukazuje z nezměněného textu Namárie, slovosled byl značně volný, což bylo možno očekávat u jazyka s tak vysokým stupněm flexe.

O zájmenech v jazyce Quenya

s nepatrnými dodatky a opravami Jima Allena

V jazyce Quenya se vyskytují četné příklady zlomků různých zájmenných deklinací, které ukazují na celkovou složitost zájmenného systému. Tento článek se pokusí vytvořit systém, do kterého by nalezené příklady mohly spadat. (Při důkladném čtení zjistíte, že v tomto článku netvrďme nikdy nic definitivně. Je to tak jistější. Nicméně myslím, že bychom měli, než zpracujeme další závažné informace, ustanovit "uznané" hypotetické tvary zájmen. Zamlouvá-li se vám *este víc ne *elte, používejte to, a dáme o tom hlasovat.)

Očividné místo, kde začít, je dvojice hiruva-lye a elye hiruva "nalezne ", kde druhý výraz je považován za důrazný - "právě ty nalezneš ". Tvar hiruvalye byl v ranější vývojové fázi jazyka nejspíš dvouslovny: *hiruva elye a později tato dvě slova splynula.

Můžeme předpokládat, že v době, kdy byl tento tvar je tě dvouslovny, změna pořadí slovesa a zájmenného podmětu vyjadřovala zvláštní důraz na zájmeno. Běžnější a přirozenější pořadí dalo vzniknout slovesnému zakončení, zatímco v méně obvyklém pořadí zůstala dvě slova. Máme tak s jistotou jen jeden nominativní tvar zájmena: elye "ty".

Další dobré podložené příklady mají co do činění s posesivními tvary. ((2 Užívám zde termín POSESÍVNÍ raději než GENITIVNÍ hlavně proto, abych se vyhnul zmatku, hovoří-li se o tvarech jako ómaryo "jejího hlasu". Navíc se zájmenn genitiv jen málo podobá genitivu normálnímu.)) Po odstranění genitivní koncovky (-o) máme čtyři příklady: omentie-lva "naše setkání" (), óma-rya "její hlas" (), má-rya-t "její dvě ruce" () a hild-i-nya-r "mí dědicové" (). Tak by se zdálo, že zájmenná zakončení mají formu XXY, kde XX je souhlásková skupina a Y je samohláska. Srovnáme-li tato posesivní zájmena s tvary -lye, -elye, dostaneme pravděpodobnou podobu tří rekonstruovaných posesivních zájmén: *elva "ná ", *erya "její", *enya "můj". Jelikož tato posesivní mají formu adjektiv, musí se shodovat v čísle s rozvíjeným substantivem. Plurál se tvoří přidáním -r k singulárovému tvaru. Tak se hildinyar skládá z plurálového tvaru substantiva +hildi a plurálového tvaru posesivního zájmena (e)nyar. Singulár by byl * hildenyia "můj dědic". Tento tvar se mohl vyskytnout také jako *enya hilde s plurálem buď *enyar hildi nebo *enye hildi (z dřívějšího *enayai hildí), podle toho, zda posesivní zájmeno, užité samostatně, tvořilo plurál podle substantivního nebo adjektivního vzoru.

Pátý tvar posesivního zájmena je *elma z omentielma (v dřívějších vydáních se omentielmo objevilo místo omentielvo).

*elva i *elma jsou tvary první osoby plurálu, rozdíl je v tom, že *elva je inkluzivní a *elma je exkluzivní.

Nyní uvažujeme nad slovem utúvienyes "já jsem to nalezl" (). (Srovnej řecké heuréka "já jsem to nalezl"). Tento tvar obsahuje vyjádření jak podmětu (já), tak předmětu (to). Pokud je zde podmět vyjádřen stejným způsobem jako v ostatních příkladech, můžeme slovo rozdělit na utúvie-nye-s,kde -nye je nominativ zájmena první osoby "já". Rekonstruujeme samostatný tvar jako *enye "já". Tak by se zdalo, e tvary nominativu končí na -e a jím odpovídající posesivy končí na -a. Utvoříme následující nominat ivní tvary zájmena: *erye "ona", *elve a *elme "my" a vytvoříme posesivní tvar *elya "tvůj".

Dva příklady maruva-n "budu bydlet" a utúlie-n "přišel jsem" () ukazují zkrácený tvar vyjádření podmětu první osoby *enye. Tohoto tvaru se užívá, bylo-li vyjádření podmětu poslední složkou výrazu. Je docela možné, že podmět v jiných osobách se vyjadřuje stejným způsobem, ale nemáme příklady. Přinejmenším zdvořilé(?) vyjádření podmětu druhé osoby se tak nechová. ((4)jako v hiruvalye.Je možné, že *maruvanye a *hiruval jsou gramatické alternativy těch, které jsou doloženy.Dlouhý tvar hiruvalye mohlo být zvolen kvůli dodržení metra básně.))

Tvar laituvalme () musí,vzhledem ke kontextu a vzhledem ke srovnání s ostatními tvary, být překládán přibližně jako "budeme je chválit". Můžeme ho rozložit na laituva-lme-t, kde je podmět první osoba exkluzívního plurálu *elme.Vyjádření předmětu -t je paralelní s vyjádřením předmětu -s v utúvie-nye-s.Z má-rya-t "ruce její dvě" a me-t "nás dva" víme, e -t je obecně znakem duality.Podle toho je lépe vykládat laituva-lme-t jako "budeme je chválit oba" nebo dokonce "budeme chválit oba", pokud -t nemusí nutně označovat třetí osobu. Nicméně jelikož nás jediný příklad ukazuje, že -t se užívá jako akuzativ duálu třetí osoby zájmena, budeme ve výkladu brát v úvahu pouze toto užití.

Nominativní tvar "je oba" bude také nejpravděpodobněji obsahovat -t. Jediné možnosti, díky restriktivní fonologii jazyka Quenya, jsou *elite, *ente, *erte, *etye, *ehete a *ette. Jakýkoli tvar z výše uvedených by mohlo být správný, ale přihlédneme-li k dalšímu nominativu plurálu *elve/*elme, první možnost se zdá nejlepší. Tak máme *elite "oni oba". Odpovídající posesiv by byl *elta.

Podobně bychom očekávali -s v nominativu pro "ono", a vytvořili bychom tak *esye analogicky podle *enye,*erye, elye. Ale původní sy se v jazyce Quenya změnilo na hy(), a tak dostáváme *ehye "ono". Posesivní tvar by byl *ehya "jeho". Oporu pro tuto rekonstrukci můžeme nalézt v sindarštině. Q hy odpovídá S h, a jsou doklady na sindarské zájmeno plurálu třetí osoby neutra hain, a také plurál ukazovacího zájmena hin.

Z Namárie máme me-t "nás dva". Akuzativní tvar od *elme je pak +me. Pro *elve zrekonstruujeme odpovídající tvary *vet a *ve. Zakončení -e se také vyskytuje v akuzativním tvaru duálu "(je) oba". Za předpokladu, že nin je ni-n "pro mě" ((5)Není špatný předpoklad, domníváte-li se, že an je "pro" a že předložky se obecně pojí s akuzativem, jako v imbe met "mezi námi dvěma" ()), kde ni je akuzativní tvar od *enye, máme akuzativní tvar singuláru. To dává dohromady devět akuzativních tvarů: +ni "mě", *li "tebe", *ri "ji", *si "ono". *vet a met "nás oba", te "(je)oba" a *ve a +me "nás".

Předpokládáme-li, jako při vytvoření tvaru +ni, že dativ se tvoří přidáním -n k akuzativnímu tvaru, máme sedm dativních tvarů zájmen, neboť není jasné, jak by se -n připojovalo k *vet a met.

Všechny formy zde probrané jsou uspořádány do tabulky.

Thorin č.3/93

Bitva o brody Želíze

J. R. R. Tolkien

The Unfinished Tales

Hlavní překážkou ve snadném dobytí Rohanu byli pro Sarumana Théodred a Eomer. Byli to muži nezdolní a oddaní Králi a jako jeho jediný syn a syn jeho sestry ho velice milovali. A činili, co mohli, aby omezili vliv, který nad ním získával Gríma, když královo zdraví počalo vadnout. To se stalo z počátku roku 3014, když Théodenovi bylo šedesát šest. Jeho nedům mohl mít tedy přirozenou příčinu, ačkoliv se Rohirrim běžně dozívali tématem osmdesátky a i více, snadno však mohl být vyvolán či podporován zákerými jedy, které by mu podával Gríma. Každopádně měl Théodenův pocit slabosti a závislosti na Grímovi z velké části původ ve Istívých a dovedných návrzích zlého rádce. A jeho taktikou bylo znevážit své hlavní protivníky v očích Théodenových a zbavit se jich, jak jen bude možné. Théoden byl však před svou "chorobou" velmi milován všemi svými a celým svým lidem; ukázalo se tedy nemožné je spolu znesvářit. Théodredova i Eomerova lojalita zůstala neochvějná i přes královu zjevnou dětinskost. Eomer nebyl ctižádostivý a jeho lásku a úcta k Théodredovi (který byl o třináct roků starší) stála hned za jeho láskou ke svému pěstounovi. Gríma se proto snažil je postavit proti sobě alespoň v Théodenové mysli, ukazoval Eomera jako stále dychtivého zvětšovat svou autoritu a jednat bez rady krále či jeho dědice. Dosáhl v tom jistého úspěchu a to přineslo své plody, když Saruman nakonec uspěl ve snaze zabít Théodreda.

Když byly v Rohanu známy pravdivé události bitev o Brody, ukázalo se zřejmým, že Saruman vydal zvláštní příkazy, aby byl Théodred za každou cenu zabit. V první bitvě zaútočili jeho nejlitější válečníci bezhlavě na Théodreda a jeho stráž, nedbajíc dalších událostí bitvy, která jinak mohla skončit mnohem účinnější porážkou Rohirrim. Když byl nakonec Théodred mrtev, Sarumanův velitel (bezpochyby podle příkazů) se zdál být prozatím uspokojen a Saruman udělal chybu, jak se ukázalo, osudnou, že sem nevrhl okamžitě více sil a neučinil rozsáhlý vpád do Západních úvalů; jeho zpoždění napomohla i Elfhelma a Grimboldova udanost. Kdyby vpád do Západních úvalů začal o pět dní dříve, není pochyb o tom, že posily z Edorasu by se nikdy nebyly přiblížily k Helmově žlebu, ale byly by obklíčeny a přemoženy na otevřené pláni; pokud by ve skutečnosti Edoras sám nebyl napaden a dobyt před Gandalfovým příchodem.

Bylo řečeno, že chrabrost Grimbolda a Elfhelma přispěla k Sarumanově zdržení, které se ukázalo být pro něj osudné. Předešlá úvaha snad podceňuje její význam.

Želíz přítěká svížně od svých pramenů nad Železným pasem, ale v rovných krajích Brány až do prudkého stočení na západ zpomalí; pak teče dál krajinou, která dlouze klesá do nízko položených pobřežních krajů nejjazšího Gondoru a Enedwaithu, a stává se hlubokým a prudkým. Právě nad tímto západním záhybem jsou brody přes Želíz. Řeka je tam široká a mělká, obtékající ve dvou ramenech rozsáhlý ostrov přes kamenitou mělčinu pokrytu oblázky a kameny připlavěnými ze severu. Na jih od Železného pasu mohla pouze zde velká vojska, zejména byla-li těžce ozbrojená či na koních, překročit řeku. Saruman měl tu výhodu, že mohl vyslat své oddíly dolů po obou stranách Želíze a napadnout brody, pokud by byly bráňeny, z obou stran. Kterékoli z jeho vojsk na východ od Želíze se mohlo v nutném případě stáhnout zpět do Železného pasu. Na druhou stranu, Théodred mohl poslat muže přes brody, ať už v dostatečném počtu, aby napadli Sarumanovy oddíly, či aby bránili západní předměstí; ale v případě porážky neměli jiné cesty k ústupu než zpět přes brody s nepřitelem v patách a zřejmě i čekajícim na druhém břehu. Na jih a západ nevedla žádná cesta domů, pokud by nebyli vybaveni na dlouhou pouť do Západního Gondoru.

Sarumanův útok nebyl nepředvídatelný, ale přišel dřív, než se čekalo. Théodredovi zvědové ho varovali o přehlídkách oddílů před branami Železného pasu, zejména jak se zdálo, na západní straně Želíze. Obsadil tedy přístupy k brodům na západě i východě houževnatými muži, pěšáky naverbovanými ze Západních úvalů. Na východním břehu zanechal tři družiny jezdců spolu s pastevci a zbylými koňmi, sám překročil řeku s hlavní silou své jízdy - osmi družinami a družinou lučištníků, neboť zamýšlel zničit Sarumanovu armádu, než bude pině připravena.

Ale Saruman neodhalil své záměry ani plnou sílu svých vojsk. Byla již na pochodu, když Théodred vyrazil. Asi dvacet mil od Brodů narazil na jejich předvoj a se ztrátkami ho rozeznal. Ale když jel dál, aby napadl hlavní voj, odpad vzrostl. Ve skutečnosti byl nepřítel v pozicích připravených na střet, za zákopy obsazenými kopiníky a Théodred ve vedoucím eoredu byl zastaven a téměř obklíčen, neboť nová vojska spěchající ze Železného pasu ho obchvátila ze západu.

Byl vyproštěn útokem družin, které přicházely za ním; když však pohlédl k východu, zhrozil se. Bylo kalné a mlžné ráno, ale západní vánec hnul nyní mlhu zpět Branou a daleko na východ od řeky spatřil další vojska, i když jejich sílu nemohl odhadnout. Nařídil okamžitý ústup. Jezdci, dobře vycvičení v manévrech, ho zvládli s malými ztrátkami, avšak nepřitéle nesetřásl, ani se mu nadlouho nevzdálil, neboť ústup byl zpomalován, když zadní voj pod Grimboldovým velením byl nucen se obracet a zahánět zpět nejdychtivější z pronásledovatelů.

Dne ubývalo, když Théodred dosáhl brodů. Ustanovil Grimbolda za velitele tvrze na západním břehu, posílené paděstí sesednoucími jezdci. Zbytek jeho jezdců a všechny koně poslal ihned přes řeku, vyma své vlastní družiny: s nimi obsadil ostrov, opěsále, aby kryl Grimboldův ústup, když byl zatlačen zpět. Bylo to stěží dokončeno, když přišla katastrofa. Sarumanova východní vojska přišla nečekanou rychlostí; byla mnohem slabší než západní, ale nebezpečnější. V čele bylo několik dulendingských koňáků a velká směčka strašlivých skřetů jezdců na vlcích, kteří děsili koně. Za nimi šly dva bataliony divových skurutů, těžce ozbrojených, ale vycvičených na mnohamilové přesuny ve velkém spěchu. Koňáci a jezdci na vlcích napadli pastevce se střeženými koňmi, pobili je nebo rozehnali. Tvrz na východním břehu byla smetená hrnoucími se skuruty a jezdci, kteří se právě přebrodili ze západu, byli zastiženi ve zmatku a přestože zoufale bojovali, byly zatlačeni od brodů podél Želíze se skuruty v patách.

Jakmile nepřítel získal východní konec brodů, objevila se skupina skřetů či skřetích mužů (očividně vypravených pro takový účel), divových, vybavených sekerami a brněním. Spěchali k ostrůvku a zaútočili na něj z obou stran. V tu chvíli napadla Grimbolda na západním břehu Sarumanova vojska. Když vzhlédl k východům, podčeněn hlukem bitvy a ohavnými pokrkými vítězících skřetů, spatřil sekýrníky, jak zatlačují Théodredovy muže od břehu ostrůvku k nízkému pahorku v jeho středu a slyšel mocný Théodredův hlas volající *Ke mně, Eorlings!* Ihned se Grimbold s několika muži stojícími kolem něj rozběhl zpět k ostrůvku. Jejich nápor byl prudký a Grimbold, muž velké postavy a síly, si prosekal cestu skrz, až se dvěma dalšími dospělými k Théodredovi zatlačenému na pahorek. Příliš pozdě. Sotva stanul Grimbold po jeho boku, Théodred padl sražen velkým skřetím mužem. Grimbold ho zabil a stál nad Théodredem, kterého považoval za mrtvého, a byl by tam sám brzo padl, nebyť příchodu Elfhelma.

Elfhelm jel ve spěchu po jízdní cestě z Edorasu a v odpověď na Théodredovo výzvu přiváděl čtyři družiny. Očekával bitvu, ale ne dřív jak za několik dní. Ale blízko napojení jízdní cesty na cestu ze Žlebu, jezdci z jeho předvoje na pravém křídle hlásili dva vlivy jezdce daleko v polích. Cítil, že věci jsou zlé, nezabodoval tedy do Helmovu žlebu na noc, jak zamýšlel, ale ujížděl plnou rychlostí k Brodům. Po setkání se žlebovou cestou se jízdní cesta stola k severozápadu, ale opět prudce zahnula na západ, když se dostala na úroveň Brodů, a dál k nim vedla přímá stezka dlouhá asi dvě míle. Elfhelm tedy neviděl ani neslyšel nic z bojů mezi ustupující posádkou a skuruty na jih od Brodů. Slunce zapadlo a světlo slábllo, když se přiblížil k poslednímu záhybu cesty a narazil na pár divoce pobíhajících koní a několik prchajících mužů, kteří ho zpravili o pohromě. Přestože muži i koně byli unaveni, vyrazil přímým směrem tak rychle, jak jen mohl a když přijel na dohled od Brodů, dal družinám povel k útoku.

Ted nastala chvíle překvapení pro železnopaské. Uslyšeli hřmění kopyt a uviděli proti temnějícímu východu přijíždět jako černý stín velké vojsko (jak se jim zdalo) s Elfhelmem v čele a bílou standartou po jeho boku, jenž vedla ostatní. Málo z nich vydrželo na místě. Většina prchla na sever, pronásledována dvěma z Elfhelmových družin. Ten nařídil dalším sesednout a bránit východní břeh a sám se svou družinou vyrážel k ostrůvku. Sekýrnici byli teď, když oba břehy stále drželi Rohirrim, sevřeni mezi přezivší obránce a Elfhelmový útok. Bojovali dál, ale nakonec padli do jednoho. Avšak Elfhelm sám se hnul k pahorku, kde našel Grimbolda bijícího se se dvěma velkými sekýrníky o Théodredoovo tělo. Jednoho Elfhelma srazil hned a druhý padl rukou Grimbolda.

Potom se sklonili, aby zvednuli tělo; a zjistili, že Théodred stále dýchá. Dožil se však té chvíle, jen aby pronesl svá poslední slova: *Nechte mne ležet zde - bránit Brody než Eomer přijde!* Padla noc. Zazněl drsný zvuk rohu a pak bylo ticho. Útok na západní břeh ustal a nepřítel se ztratil ve tmě. Rohirrim držely brody přes Želíz, ale jejich ztráty byly těžké, a nejenom v koních. Králův syn byl mrtvý a oni byli bez vůdce a nevěděli, co je ještě potkat. Když se po studené a bezesné noci vrátily bledé světlo, nebylo po těch z Železného pasu ani stopy až na spousty padlých, co nechali mrtvé na poli. V dálce vylí vlivci, čekající na odchod těch živých. Mnoho mužů rozptýlených náhlým útokem železnopaských se počalo vracet, někteří stále v sedle, někteří vedoucí své znovu chycené koně. Později ráno přišla zpátky většina z Théodredových jezdců, kteří byli zahnáni na jih batalionem skurutů - zmožených bitvou, ale v pevné formaci. Jejich osud byl podobný. Zastavili se na nízkém kopci a připravili se k obraně. Přestože část útočníků ze Železného pasu zahnali, při ústupu na jih bez prostředků by neměli stejně žádnou naději. Skuruti odolávali všem pokusům o průlom na východ a tlačili je směrem do nyní nepřátelské dunleningské "západní marky". Přestože byla hluboká noc, Jezdci se připravovali na další útok. Vtom se ozval roh a záhy zjistili, že nepřítel je pryč. Měli příliš málo koní k pronásledování, ba i jen pro zvědy, pokud by chtěli využít noci. Po nějaké době začali obezřetně postupovat k severu, ale s protivníkem se nestřetli. Mysleli, že se skuruti vrátili k Brodům, aby tam poslili své pozice; čekali tedy, že se s nimi opět setkají, a velice se divili, když našli Brody v držení Rohirrim. Bylo to až později, co zjistili, kam skuruti odešli.

Tak skončila první bitva o brody Želíze. O druhé bitvě žádné takovéto jasné pojednání učiněno nebylo, vlivem mnohem větších událostí, které následovaly. Erkenbrand ze Západních úvalů, když ho další den zastihla v Hlásce zpráva o Théodredově smrti, převzal velení nad Západní markou. Vyslal posly na koních do Edorasu, aby donesly Théodenovi tutto zprávu a poslední slova jeho syna a přidali jeho vlastní prosbu o okamžité vyslání Eomeru se vší pomocí, kterou mohou postrádat. *"Nechť je obrana Edorasu učiněna zde na západě!"* řekl, "a nečeká se, až bude sám obléhán." Avšak strohosti této výzvy využil Gríma na podporu vlastní politiky odkládat. A žádná akce nebyla podniknuta, dokud nebyl on poražen Gandalfem. Druhého března odpoledne vyrážili posili s Eomerem a králem samotným, ale tu noc byla bojována a ztracena Druhá bitva o

Brody a započala invaze do Rohanu.

Erkenbrand sám se neodebral do bitevního pole. Všude byl zmatek. Nevěděl, jaké síly může ve spěchu shromáždit ani dosud nedokázal určit skutečné ztráty, které Théodred utrpěl. Správně usoudil, že vpád je blízko, ale Saruman že se neodváží napadnou Edoras, dokud pevnost v Hlásce stojí nedotčena se svou posádkou a dobrými zásobami. Tři dny strávil těmito záležitostmi a shromážděním všech mužů ze Západních úvalů, které sehnal. Grimbonda pověřil velením v poli, dokud nebude moci sám přijít; nepřevzal ale velení nad Elfhelmem a jeho jezdci, kteří patřili k Jízdě Edorasu. Oba dva velitelé byli ovšem přátelé a taky moudří a věrní muži a nebyly mezi nimi žádné rozpory; příkazy jejich oddílů byly kompromisem mezi jejich rozdílnými názory. Elfhelm měl za to, že Brody již nejsou důležité, nýbrž spíše pastí pro muže, kteří by jinde mohli být umístěni lépe. Saruman mohl totiž snadno poslat vojska po té straně Želíze, kde to vyhovovalo jeho záměrům, a jeho bezprostředním záměrem bylo bezpochyby obsadit Západní úvaly a oblehnout Hlásku dřív, než může přijít účinná pomoc z Edorasu. Jeho armáda, či její většina, by tedy přišla po východní straně Želíze, neboť přestože by jejich cesta po hrubší půdě bez cest byla pomalejší, nemuseli by si probíjet průchod přes Brody. Elfhelm tedy radil, aby opustili brody, shromáždili všechny opěšálé muže na východním břehu a rozmístili je v pozici, ve které by zadřízeli postup nepřátele: na dlouhé linii svahu běžícího od západu k východu několik mil na sever od Brodů. Kavalerie by se stáhla na východ do města, odkud by v okamžiku, kdy se nepřítel střetne s obranou, zaútočila na jeho křídlo s největší možnou silou a zatlačila ho do řeky. "Ať se Želíz stane jejich pastí, ne naši!"

Na druhé straně Grimbond nebyl ochoten vzdát se Brodů. Zčásti to bylo vlivem tradice, ve které byl on a Erkenbrand vychován, nebylo to však zcela bez důvodů. "Nevíme," řekl, "jakým vojskům Saruman dosud velí. Pokud je jeho záměrem skutečně obsadit Západní úvaly, zahnat obránce do Helmova žlebu a tam je držet, musí být jeho armáda velmi velká. Stěží ji ukáže celou naráz. Jakmile objeví nebo uhádne, jak jsme rozložili naši obranu, určitě pošle velké vojsko co nejrychleji po cestě ze Železného pasu a po překročení nestřežených brodů nám, pokud se odebereme všechni na sever, vpadne do zad." Nakonec Grimbond obsadil západní konec Brodů s větší částí svých pěších vojáků, kde v pevném postavení v zemních pevnůstkách bránil přistupy. Se zbytkem svých mužů, včetně těch, co mu zůstali z Théodredovy kavalerie, zůstal na východním břehu. Ostrůvek nechal prázdný. Elfhelm však stáhl své jezdce a zaujal pozici na linii, kde chtěl mít hlavní obranou sílu: jeho záměrem bylo zpozorovat co nejdříve jakýkoli útok na východním břehu a rozprášit jej, než budou moci dosáhnout Brodů. Vše se vyvinulo správně, jak by tomu nejspíše bylo v každém případě; Sarumanova síla byla příliš velká. S novým dnem zahájil svůj útok a před polednem druhého března silný oddíl jeho nejlepších bojovníků, kteří přišli po cestě ze Železného pasu, napadl opevnění na západě Brodů. Tento oddíl byl ve skutečnosti jen malou částí toho, co měl v rukou, ne víc, než považoval za dostatečné k odstranění zeslabené obrany. Avšak pevnost u Brodů, přestože bojovala proti velké přesile, uputně vzdorovala. Posléze ale, když obě pevnůstky byly vystaveny tezkému útoku, jednotka skurutů prorazila průchod mezi nimi a vydala se přes brody. Grimbond, který věřil, že Elfhelm zadrží útok na východní straně, přešel se všemi muži, kteří mu zbyly, a nepřítele odrazil - na chvíli. Nepřátselský velitel však vrhl do boje další batalion, který nebyl dosud nasazen, a obranu prolomil. Grimbond byl nučen se stáhnout přez Želíz. Blížil se západ slunce. Grimbond utrpěl značné ztráty, ale daleko větší způsobil nepřítele (většiny skrétů) a dosud pevně držel východní břeh. Nepřítel se nepokoušel překročit brody a vybojovat postup po prudkých svazích, aby je odsud vytlačil - zatím ne.

Elfhelm nebyl schopen se zapojit do této akce. Za soumraku stáhl své jednotky a vedl je zpět ke Grimboldově táboru. Umístil muže v jisté vzdálenosti od něj, aby byli záštítou proti útoku ze severu a východu. Z jižního směru neočekával žádné nebezpečí, naopak doufali v pomoc. Po ústupu přes Brody byli ihned vysláni poslové k Erkenbrandovi a do Edorasu donést zprávu o jejich situaci. Obávali se, ve skutečnosti věděli, že zanedlouho se přihodí větší zlo, pokud nepřijde rychle pomoc nad očekávání. Obránci se připravili udělat vše, co je v jejich silách, aby Sarumanův postup zadřízeli, než jím budou sami zavaleni.

Větší část mužů stála připravena k boji, pouze několik se pokoušelo ukrást pro sebe krátký odpočinek a pokud mohli, usnout. Elfhelm a Grimbond zůstali beze spánku v očekávání úsvitu a v obavách z toho, co přinese. Nemuseli čekat tak dlouho. Nebyla ani půlnoc, když byly zpozorovány body červených světel přicházející ze severu a již se stahující na západě řeky. Byl to předvoj celého zbývajícího Sarumanova vojska, které nyní posílal do bitvy za dobytí Západních úvalů. Přišli značnou rychlosť, náhle se zdálo, jako by celé vojsko zažehl plamen. Stovky pochodní byly zapáleny od téhle, které nesli velitelé jednotek, a spolu s vojskem, které již ovládlo západní břeh, se přehnali přes brody jako řeka ohně s velkým kříkem plným nenávisti. Velká družina mužů s luky by je přinutila litovat světla jejich loučí, ale Grimbond měl jen hrstku lučištníků. Nebyl schopen udržet východní břeh, stáhl se tedy a vytvořil velkou štítovou stěnu kolem tábora. Ten byl brzo obklpen útočníky, kteří vrhali loučě mezi ně a některé je házeli vysoko přes vrchol stěny doufajíce, že způsobí požár mezi zásobami a vyděsí koně, které si Grimbond stále držel. Ale štítová stěna vydržela. Nyní, protože skréti byli kvůli své postavě méně vhodní pro takovýto boj, vyrazily proti ní zuřivé družiny dunlendingských horalů. Ale přes všechnu svou zášť měli dunlendingští stále strach z Rohirrim, setkali-li se tváří v tvář. Byly také méně cvičení pro válku a hůře vyzbrojeni. Štítová stěna opět vydržela.

Zbytečně vyhližel Grimbond pomoc, která by přišla od Elfhelma. Nepříšel nikdo. Nakonec se rozholil provést plán, který vytvořil pro případ, že by se nacházeli právě v takovéto zoufalé pozici. Konečně seznal Elfhelmovu moudrost a pochopil, že i když by jeho muži mohli bojovat, dokud by nebyli všichni pobity, a byli by to udělali, kdyby to nařídil, takováto chrabrost by Erkenbrandovi nepomohla. Každý muž, který by se mohl probít a uniknout k jihu, by byl k většímu užitku, i když by se to mohlo zdát potupné.

Obloha byla zatažená a temná, ale nyní začal dorůstající měsíc prosvítat skruse sunoucí se mraky. Vanul vítr z východu, předzvěst velké bouře, která přejde přes Rohan, až přijde den, a příští noc propukne nad Helmovým žlebem. Grimbond si náhle uvědomil, že většina loučí uhasla a nápor útoku polevil. Nechal tedy ihned nasednout ty jezdce, pro které měl koně, ne vše jak polovinu eoredu a svěřil je do velení Dúnerovi. Štítová stěna byla otevřena na východě a Jezdců rozehnali útočníky na té straně; pak se rozdělili, zatočili dokola a napadli nepřítele na severu a jihu tábora. Náhly manévr byl na chvíli úspěšný. Nepřítel byl zmaten a naplněn strachem; mnoho si jich zprvu myšlelo, že z východu přijelo velké vojsko Jezdců. Grimbond sám zůstal opěšálý se zadním vojem předem vybraných elitních bojovníků, spolu s Dúnerovými jezdci kryl ostatní, kteří ustupovali tak rychle, jak jen mohli. Ale Sarumanův velitel prohlédl, že stěna je rozbitá a nepřítel prchá. Naštěstí měsíc byl zakryt mrakem, vše byla opět tma a nepřítel spěchal. Nedovolil tedy svým jednotkám hnát se v pronásledování prchajících daleko do temnoty, neboť brody byly již dobity. Shromáždil své vojsko, jak nejlépe uměl, a připravil ho k cestě na jih. Tak se stalo, že většina Grimboldových mužů přežila. Byli rozptýleni ve tmě, ale potom, jak Grimbond nařídil, se odebrali pryč z cesty, na východ od velkého záhybu, kde se stáčí na západ k Želízi. Byli potěšeni, ale také udělenci, že nepotkali žádné nepřátele; nevěděli totiž, že velká armáda prošla před několika hodinami k jihu a Železný pas byl bráněn bezmála jen silou svých stěn a bran.

To byl také důvod, proč od Elfhelma nepříšla žádná pomoc. Víc než polovina Sarumanových sil byla skutečně poslána na východ od Želíze. Postupovali pomaleji než západní skupina, neboť krajina byla drsnější a bez cest a neměli světla. Ale před nimi, rychle a tisíce, jelo několik oddílů obávaných všichni jezdci. Než dostal Elfhelm jakékoli varování o přiblížení nepřítele na jeho straně řeky, včí jezdci se dostali mezi něj a Grimboldův tábor a snažili se také obklíčit každou z jeho malých skupin Jezdců. Byla tma a celé jeho vojsko bylo ve zmatku. Všechny, co mohli, shromáždili do sevřeného útvaru mužů na koních, byl však přinucen ustoupit na východ. Nemohl dospět ke Grimboldovi, přestože věděl, že je v tísni a měl mu přijít na pomoc, když byl napaden jezdci na vlnách. Ale také správně uhol, že tit včí jezdci jsou pouze předzvěst vojska daleko většího, než kterému by se byl schopen postavit a které se vydá po cestě k jihu. Noc mizela, mohli jen čekat na úsvit.

Není tak jasné, co následovalo, neboť jen Gandalf věděl o tom vše. Zprávy o pohromě dostačovaly 3. března pozdě odpoledne. To byl král nedaleko od spojení Cesty s odbočkou vedoucí k Hlásce. Odtud by Železný pas asi devadesát mil přímou cestou a Gandalf musel jet největší rychlosť, jakou Stínovlas vládl. Do Železného pasu dospěl s první tmou a ne víc jak za dvacet minut ho zase opustil. Jak na jeho cestě tam, kdy ho přímá trasa přivedla do blízkosti Brodů, tak i při jeho návratu na jih nalézt Erkenbrandu musel potkat Grimbolda s Elfhelmem. Ti byli přesvědčeni, že jedná podle králové vůle, nejen proto, že se zjevil na Stínovlasu, ale také že znal jméno posla, Ceorla, i zprávu, kterou nesl; a brali rady, které jim dal, jako příkazy. Grimbond poslal své muže k jihu, aby se připojili k Erkenbrandovi...

Poznámky

1. Éomer byl synem Théodenovy sestry Théodwyn a Éomunda z Východních úvalů, hlavního maršála marky. Éomund byl zabit skrety v roce 3002 a Théodwyn zemřela krátce poté; jejich děti byly přijaty do domu krále Theodena a vychovávány spolu s Théodredem, jediným královým potomkem. (Pán prstenů, dodatek A (II).)
2. Enti jsou zde opomíjeni, jak byli ostatně všemi s vyjímkou Gandalfa. Ale i když by mohli Gandalf vyvolat povstání Entů o několik dní dříve (což bylo podle vyprávění zhola nemožné), Rohan by to nezachránilo. Enti by mohli zničit Železný pas a snad i zajmout Sarumana (pokud se po výtezství nevydal sám za svou armádu). Enti a Huorni s pomocí těch Jezdců z Východní marky, kteří ještě nebyly nasazeny, by mohli zničit Sarumanova vojska v Rohanu, ale Marka by byla v ruinách a bez vůdce. A i když by našel Červený šíp někoho s pravomoci ho přijmout, volání Gondoru by zůstalo nevyslyšeno - či nájedvýš by několik druhů unavených mužů dorazilo do Minas Tirith, příliš pozdě než aby s ní zanikli. [pozn. autora] - O Červeném šípu viz Návrat krále I 3, kde je přinesen k Théodenovi jízdním poslem z Gondoru jako znamení nouze Minas Tirith.
3. První bitva o brody Želíze, ve které byl zabit Théodred, se udála 25. února; Gandalf dorazil do Edorasu o sedm dnů později, 2. března. (Pán prstenů, dodatek B, rok 3019.) Viz pozn. 7.
4. Země za Branou mezi Želízem a Adornem byla formálně částí rohanského panství; přestože včí jde Folcwine znovu dobyl a vyhnal Dunlendany, kteří ji okupovali, lidé, jenž zde zůstávali, byli převážně smíšené krve a byli málo nakloněni Edorasu. Stále ještě pamatovali zabít jejich pána, Freca, králem Helmhem. Skutečně byli v této době vícenásobně Sarumanově straně a mnoho jejich válečníků se přidávalo k Sarumanovu vojsku. Každopádně s vyjímkou smělých plavců těžko mohli někdo vstoupit do jejich země ze západu. [pozn. autora] - Země mezi Želízem a Adornem byla prohlášena za součást Eorlove království při Přísaze Ciriona a Eorla.
5. Byli rychlí a uměli se vynohut seřázeným oddílem v pevném sevření. Užívali se k ničení osamělých skupin a honění uprchlíků, ale v nouzi se zůřivě probili každou mezerou v družinách jezdců, sekajíce do břich koní. [pozn. autora]
6. Zprávy nedospěly do Edorasu dříve než okolo 27. února okolo poledne. Gandalf sem přišel 2. března časně ráno, takže (únor měl třicet dní) to bylo, jak pravil Gríma, necelých pět dní, co se králi dostala novina o Théodredově smrti.
7. Kolem ostrůvku prý na kůly dal hlavy sekyrníků, kteří tam padli, ale nad narychlo navršenou Theéodredovou mohylou uprostřed umístil prapor. "To bude dostatečná obrana," řekl. [pozn. autora]
8. Bylo to prý Grimboldovo rozhodnutí. Elfhelm ho neopustil, ale když byl sám u velení, opustil by Brody pod rouškou noci a stáhl by se k jihu za Erkenbrandem, aby se připojil k silám, které ještě zbyvaly na obranu Žlebové kotliny a Hlásky. [pozn. autora]
9. Slo o velké vojsku, které Smělmír viděl odcházející ze Železného pasu, jak potom vyprávěl Aragornovi, Legolasovi a Gimlimu. (Dvě věže, III 9).
10. Neměli na této brnění s vyjímkou několika drátněných košíl, které získali krádeží nebo z kořisti. Rohirrim měli výhodu zásobování od kovářů z Gondoru. V Železném pasu se posud vyráběla jen těžká a neohrabána skřítky zbroj, skrety pro jejich vlastní potřebu.
11. Zdá se, že Grimboldova statečná obrana nebyla docela zbytečná. Nebyla očekávána a Sarumanova velitele zbrzdila. Opodíl se o několik hodin, neboť zamýšlel přehnout se přes brody, rozprášit slabou obranu a bez zdržování s pronásledováním spěchat na cestu a pokračovat dál na jih, aby se připojil k útoku na Žleb. Nyní však. Snad očekával nějaký signál druhé armády, která byla poslána po východním břehu Želíze. [pozn. autora].
12. Statečný kapitán, Erkenbrandův synovec. Díky odvaze a zručnosti zbraní přežil pohromu u Brodů, ale k velkému zármutku v Západních úvalech padl v bitvě na Pelennoru. [pozn. autora] Dúnhere byl pámem v Brázdné dolině. (Návrat krále, V 3).
13. Tato věta není příliš jasná, ale podle následujícího se zdá odkazovat na část velké armády ze Železného pasu, která šla po východním břehu Želíze.

14. Zprávy přinesl Jezdec jménem Ceorl, který při návratu od Brodů narazil na Gandalfa, Théodenra a Éomeru, když jeli na západ s posilami z Edorasu. (Dvě věže, III 7)
15. Jak plyně z vyprávění, Gandalf se již musel setkat s Stromovousem a vědět, že trpělivost Entů je u konce; pochopil také význam Legolasových slov (Dvě věže, III 7, na začátku kapitoly) : Železný pas je zahalen v neproniknutelném stínu, Enti ho již obklíčili. [pozn. autora]
16. Když Gandalf přijel s Théodenem a Éomerem k Brodům přes Želiz po bitvě u Hláska, vysvětloval: "Poslal jsem nějaké muže s Grimboldem ze Západních úvalů, aby se přidali k Erkenbrandovi. Další vykonali tento pohřeb. Nyní jeli za tvým maršálem, Elfemem. Vyslal jsem ho s mnoha Jezdcí do Edorasu. (Dvě věže, III 8) Text končí v polovině následující věty.

Dodatek

(i)

Mezi písemnostmi, které se vztahují k uvedenému textu, se objevuje několik dalších podrobností týkajících se Maršálů marky v roce 3019 a po skončení Války o prsten:

Maršál marky (či Jízdmárky) byla nejvyšší vojenská hodnost a titul králových poručíků (původně tří), velitelů královských jednotek dokonale vyzbrojených a vycvičených Jezdců. Prvnímu maršálovi bylo svěřeno hlavní sídlo království, Edoras, a připojené Královu země (včetně Brázdné doliny). Velel jezdci Edoraského sboru, staženým z příslušejícího území a z některých částí Východní a Západní marky (1), pro něž byl Edoras nejhodnějším místem k shromáždění. Druhému a třetímu maršálovi se přidělovalo velení podle okamžité potřeby. Na počátku roku 3019 byla Sarumanova hrozba nejnaléhavější, a Druhý maršál, králův syn Théodred, velel tedy Západní marce se základnou v Helmově žlebu. Třetí maršál, králův synovec Éomer, měl svěřenu Východní marku se základnou v jeho domově, Aldburgu na Foldě.

Za krále Théodena nebyl nikdo jmenován do úřadu Prvního maršála. Král nastoupil na trůn coby mladý muž (ve dvaatřiceti letech), mel válečnického ducha a byl skvělým jezdcem. Kdyby nastala válka, vedl by sám Edoraský sbor. Avšak v království vládl po mnoho let mír a tak vyjížděl se svými rytíři a sborem jen při cvičeních a přehlídkách, přestože znovu probuzený stín Mordoru od dob jeho dětství rostl stále více. Během tohoto míru velel Jezdcům a ostatním ozbrojencům Edoraské pevnosti důstojník v hodnosti maršála (v letech 3012-19 to byl Elfhelm). Když Théoden, jak se zdálo, předčasně zestárnul, situace se nezměnila a chybělo účinné centrální velení - takový stav záležitostí podporoval jeho rádce Gríma. Král, jenž zřídka opouštěl svůj dům, si navýkly vydával příkazy Hámovi, kapitánovi jeho dvora, Elfhelmovi a dokonce maršálům Marky ústý Grímy Červivce. V Edorasu mu to zazlávali, ale povelů bylo dbáno. Co se týče bojů, když začala válka se Sarumanem, Théodred bez příkazu převzal nejvyšší velení. Svolal Edoraský sbor a odvedl velkou část jeho Jezdců po Elfhelmem posílit sbor Západních úvalů a pomocí vzdušnou invazi.

V dobách války či nepokojů měl každý Maršál pod přímým velením coby součást svého "dvora" (to jest, ubytovaných s plnou zbrojí v jeho sídle) éored připravený k boji, jenž mohl v naléhavém případě užít dle vlastní úvahy. Takto ze skutečnosti činil Éomer (2), ale trestem (na kterém trval Gríma) za to bylo, že mu v tomto případě zakázal odvádět z Edorasu, jenž byl nedostatečně bráněn, jakékoli nepovolené jednotky Východní marky; neboť věděl o zkáze u brodů Želize a Théodredově smrti předtím, než pronásledoval skrýty do vzdáleného Vysočiny; a také proti všeobecnému nařízení nechal volně jít cizince a dokonce jim půjčil koně.

Po Théodredově smrti se velení v Západní marci (opět bez příkazů z Edorasu) ujal Erkenbrand, pán Žlebové rokle a mnoha dalších krajů z Západních úvalech. V mládí býval, jako většina pánských důstojníků Králových jezdců, ale to už minulo. Nicméně byl nejvyšším pánum v Západní marci a protože byl lid v nebezpečí, měl jeho právo a povinnost shromáždit mezi nimi všechny schopné nosit zbraně, aby vzdušnou invazi. Převzal tedy velení i nad Jezdcí Západního sboru; ale Elfhelmovi zůstalo nezávislé velení nad Jezdcem Edoraského sboru, které Théodred povolal na pomoc.

Po Gandalfově vyléčení Théodena se situace změnila. Král opět převzal osobní velení. Éomer byl znova dosazen na své místo a stal se ve skutečnosti Prvním maršálem, schopným převzít velení, když králi padl nebo ho opustily síly; ale tento titul nebyl užíván a v přítomnosti krále ve zbrani mohl jen radit a nikoli vydávat příkazy. Role, kterou ve skutečnosti hrál, byla tedy velmi podobná Aragornově: proslulý bojovník mezi královými bojovníky (3).

Když se v Brázdné dolině konala Úplná přehlídka a byla co možná nejpodrobnejší určována "trasa výpravy" (4) a pořadí zvažovaných bitev, Éomer zůstal v této pozici, jen s králem (coby velitelem předního éoredu, Královu družiny) a jednal jako jeho hlavní rádce. Elfhel se stal Maršálem marky a vedl první éored sboru Východní marky. Grimbold (jenž nebyl dříve ve vyprávění zmíněn) měl funkci, ne však titul, Třetího maršála a velel sboru Západní marky (5). Grimbold padl v bitvě na polích Pelennoru a Elfhel se stal zástupcem Éomera jako krále; byl zanechán ve velení všech Rohirrim, když se Éomer vydal k Černé bráně, a roztrhl nepřátelskou armádu, která vpadla do Anórienu (Návrat krále V, konec kap. 9 a začátek 10). Byl jmenován jako jeden z hlavních svědků Aragornovy korunovace (tamtéž VI 5).

Je zaznamenáno, že po Théodenově pohřbu, kdy Éomer znovu uspořádal království, byl Erkenbrand jmenován maršálem Západní marky a Elfhel maršálem Východní marky a tyto tituly se zachovaly na místě Druhého a Třetího maršála, když žádný z nich neměl přednost před druhým. V dobách války byl zvláštně jmenován úřad Podkrále: jeho držitel jednak vládl království za nepřítomnosti krále, jednak přebíral velení v poli, pokud král z nějakého důvodu zůstal doma. V míru se úřad obsazoval, jen když král na něj kvůli nemoci či stáří převedl své pravomoci; držitelem byl přirozeně dědic trůnu, pokud byl mužem v dostatečném věku. Avšak za války si Rada nepřála, aby starý král posílal svého dědice do bitev mimo království, pokud neměl alespoň dalšího syna.

1. Výrazy používané jen pro vojenskou organizaci; jejich hranici byla Sněžná k soutoku s Entvou a odtud podél Entvy na sever.
2. t.j. když Éomer pronásledoval skrýty, kteří zajali Smělmíra a Peregrina a sestoupili do Rohanu z Emyn Muil. Slova, jichž Éomer užil k Aragornovi, zněla: "Přivedl jsem můj éored, muže z mého dvora (Dvě věže III 2).
3. Ti, kteří neznali události u dvora, přirozeně předpokládali, že posily byly poslány na západ pod Éomerovým velením, neboť byl posledním maršálem Marky.
4. Théoden ihned svolal radu "maršálů a kapitánů", a předtím pojedl; avšak není to popisováno, neboť Smělmír nebyl přítomen ("Jsem zvědav, o čem se tam bavili.")
5. Grimbold byl nižší maršál Jezdců Západní marky pod Théodredovým velením, a tato funkce mu byla dána jako muži odvážnému v obou bitvách o Brody..

(ii)

V textu, na místě, kde se pojednává o rozdílných názorech velitelů na důležitost brodů přes Želiz, je uvedena delší poznámka. Její první část většinou opakuje historii uvedenou již na jiném místě knihy, považují však za nejlepší ji uvést celou.

V dávných dobách tvořila Šerava jižní a východní hranici Severního království; západní hranici jižního království byl Želiz. Do země ležící mezi nimi (Enedwaithu neboli "střední oblasti") přišlo jen málo Númenorejců a žádný z nich se zde neusadil. Za dnů Králu byla součástí Gondorské říše (6), ale ta se o ni zajímala málo, s výjimkou střežení a udržování velké královské cesty. Tato vedla celou trasu z Osgiliathu a Minas Tirith do Fornostu na dalekém severu. Přecházela přes brody Želize a vedla Enedwaithem, kde se držela ve vyšších krajích uprostřed a na severovýchodě, dokud nemusela sestoupit do západních zemí kolem dolní Šeravy, již přecházela po zvýšené silnici vedoucí k velkému mostu v Tharbadu. V těch dobách byla tato oblast málo zaledněna. V mokřinách u ústí Šeravy a Želize žilo několik kmenej "divokých lidí", rybářů a lovčů ptáků; byly ale přibuzní rasou i řečí Drúedain z Anorienských lesů (7). V kopci na úpatí západních svahů Mílených hor žily zbytky lidu, jež Rohirim později nazývali Dunlendáné: nepřívětivý národ přibuzný starým obyvatelům Bílých hor, jež Isildur proklesl (8). Měli Gondor málo v lásce, ale přestože byli dosti tvrdí a silní, bylo jich příliš málo a příliš se obávali mocí Králu na to, aby se jí postavili nebo odvrátili pozornost od východu, odkud přecházelo jejich hlavní nebezpečí. Jako všechn lid Arnoru a Gondoru i Dunlendingští trpěli Velkým morem v letech 1636-7 Třetího věku, avšak méně než většina ostatních, neboť žili odděleně a málo se stýkali s druhými lidmi. Když skončila doba Králu (1975-2050), a Gondor začal upadat, přestali být skutečnými poddanými Gondoru; královská cesta v Enedwaithu nebyla udržována, most v Tharbadu se změnil v trosky a nahradil ho jen nebezpečný brod. Hranici Gondoru se stal Želiz a Calenardhonská brána (jak se jí říkalo). Bránu hlídaly pevnosti Aglarondu (Hláska) a Angrenostu (Železný pas), a brody přes Želiz, jediný snadný vstup do Gondoru, byly střeženy proti vpádu z "divokých zemí".

Avšak během Ostražitého míru se lidé Calenardhonu vytráceli: ti ráznejší odcházeli každým rokem obsadit tok Anduinu; z těch, co zůstali, se stal prostý lid vzdálený zájmům Minas Tirith. Posádky v pevnostech nebyly obnovovány a přeče o ně byla přenechána místním dědičným vůdcům, jejichž poddaní byli stále více smíšené krve. Neboť Dunlendán se šířili stále a nekontrolovaně přes Želiz. Tak se stalo, že když byly obnoveny útoky z východu na Gondor, skřeti a Východňané zaplavili Calenardhon a obléhli pevnost, jež by zřejmě nevzdorovaly dlouho. Tu přišli Rohirrim a po vítězství Eorla na Celebrantském poli v roce 2510 jeho početný a válečný lid s velkým množstvím koní vyčistil Calenardhon a zničil nebo zahnal východní větrelce. Cirion Správce jim dal do vlastnictví Calenardhon, jenž byl od té doby známý Jízdmárka či v Gondorštěm Rochand (později Rohan). Rohirrim započali s osídlováním této oblasti, přestože za Eorlovu vládu byly východní hranice podél Emyn Muil a Anduinu pod stálými útoky. Ale za Brega a Aldoru Dunlendánů znovu vymýtili a zahnali za Želiz a střežili brody přes Želiz. To jim přineslo nenávist Dunlendinských, jež nebyla urovnána do příchodu Krále, tehdy v daleké budoucnosti. Kdykoli se ocitli Rohirrim v nesnázích nebo oslabeni, Dunlendingští obnovili útoky.

Žádné spojenectví lidí nebylo na obou stranách udržováno věrněji než spojenectví Gondoru a Rohanu pod příslušníkem Ciriona a Eorla; a nebyli nikdy pro svou zemi vhodnější strážci širokých travnatých plání Rohanu než Jezdci Marky. Nicméně zde byla vážná slabina jejich situace, jen se nejzřetelněji ukázalo v dobách Války o Prsten, kdy bezmála způsobila zkázu Rohanu a Gondoru. Mělo to mnoho důvodů. Předeším zraky Gondoru směřovaly vždy na východ, odkud pocházel veškeré nebezpečí; nepřátelství "divokých" Dunlendánů znamenalo pro Správce jen málo. Další věcí bylo, že Správci si ponechali pod kontrolou Orthanskou věž a kruh Železného pasu (Angrenost); klíče Orthanku si vzali do Minas Tirith, věž byla zavřena a kruh Železného pasu zůstal ovládán pouze dědičným gondorským náčelníkem a jeho malým lidem, ke kterému se přidávali starší dědiční strážci Agharondu. Tamní pevnost byla opravena s pomocí gondorských zedníků a pak věnována Rohirrim (9). Z ní se zásobovali strážci Brodů. Z velké části se jejich sídla nacházela na úpatí Bílých hor a ve stržích a údolích na jihu. K severním hranicím Západních úvalů přišli zřídkaj a klenoucí se obavami pohliželi na krajiny Fangornu (Entího lesa) a hrozivé zdi Železného pasu. Málo se pletli do věcí "pána Železného pasu" a jeho tajného lidu, které považovali za prostředníky temné magie. A vyslanci z Minas Tirith přicházeli do Železného pasu ještě řidčeji, až přestali chodit úplně; zdalo se, že mezi svými starostmi zapomněli na Věž, přestože měli od ní klíče.

Presto západní hranice a tok Želize přirozeně spadala pod Železný pas a zřejmě to chápali i Králové Gondoru. Želiz tekl od svých pramenů podél východní stěny Kruhu a jak daleko pokračoval k jihu, byl stále mladou řekou, která netvořila pro větrelce významnou překážku, přestože byl zde proud velmi prudký a neobvykle studený. Ale Velká brána Angrenostu se otevírala na západ a jestliže měla pevnost dobrou posádku, musel by přijít nepřítel s velkou silou, aby pomýšlel na vpád do Západních úvalů. Navíc vzdálenost Angrenostu od Brodů byla méně než polovinou oproti té z Agharondu a vedla k ní široká jízdní cesta přímo od Brány, po většinu trasu rovný terénem. Hrůza, která

obkllopovala velkou Věž a strach z temnot Fangornu, jenž ležel za ní, mohla na chvíli Železný pas ochránit, ale zůstával-li neobsazen a opomíjen, jak tomu bylo v pozdějších dobách Správců, tato ochrana nemohla být dlouho platná. To se také potvrdilo. Za vlády krále Déora (2699 - 2718) si Rohirrim uvědomili, že nestáčí jen udržovat stráž u Brodů. Protože Gondor i Rohan se málo starali o tento vzdálený kout říše, zjistilo se až později, co se tu událo. Řada gondorských náčelníků v Angrenostu vymřela a velení nad pevností přešlo do rukou rodiny z lidu. Ti, jak bylo řečeno, již dlouho pocházeli ze smíšené krve a byli nyní přátelštěji nakloněni Dunlendingským než "divokým severanům", kteří si uzurpovali zemi; se vzdálenou Minas Tirith už neměli žádné styky. Po smrti krále Aldora, který vyhnal poslední Dunlendany a dokonce plenil v odvetu Enedwaith, začali Dunlendingstí nepověšnuti Rohanem, ale s němým souhlasem Železného pasu pronikat znovu na sever Západních úvalů, kde se usazovali v horských stržích na západ i na východ od Železného pasu a dokonce i na jižních okrajích Fangornu. Za vlády Déora započalo otevřené nepřátelství, nájezdy na stáda a stáje Rohirrim v Západních úvalech. Brzy bylo Rohirrim jasné, že tito nájezdníci nepřekročili Želiz u Brodů ani na žádném jiném místě dál na jih od Železného pasu, neboť Brody byly střeženy (10). Dér tedy vedl výpravu na sever a setkal se s vojem Dunlendanů. Přemohl je, ale zmáto ho, když objevil Železný pas také nepřáteľský. Domnívaje se, že ho vysvobodil z Dunlendingského obležení, vyslal k bráně posla se slovy dobré vůle. Brána se však před ním zavřela, a jediná odpověď, jež se mu dostala, byla střela z luku. Jak se později zjistilo, Dunlendané, kteří byli vpuštěni jako přátelé, obsadili Kruh Železného pasu a pobili těch několik přeživších ze starých strážců, kteří se nechtěli (což byla většina) připojit k dunlendingské straně. Dér ihned postal vzkaz Správci Minas Tirith (v té době, roce 2710, Esglamoř), avšak ten nebyl schopen vyslat pomoc a Dunlendané setrvali v okupaci Železného pasu až do té doby, kdy oslabení velkým hladomorem po Dlouhé zimě (2758-9) byli vyhladověni a vzdali se Fréalafovi (posléze první král Druhé řady). Ale Dér neměl sílu ke zteči ani k obléžení Železného pasu a po mnoho let museli Rohirrim udržovat silnou jednotku Jezdců na severu Západních úvalů; byla podporována až do velkých invazi v roce 2758 (10).

Je tedy snadné pochopit, že když se Saruman nabídl převzít velení nad Železným pasem, opravit ho a převést zpět jako součást západních opevnění, byl uvítán králem Féalafem i Berenem Správcem. A tedy když přijal sídlo v Železném pase a Beren mu svěřil klíče od Orthanku, Rohirrim se vrátili k politice střežení brodů Želíze coby nejzranitelnější místo jejich západních hranic.

Lze stěží pochybovat o tom, že Saruman učinil svou nabídku s dobrými úmysly či alespoň s dobrou vůlí ohledně obrany Západu, pokud sám zůstal hlavní osobou této obrany a hlavou její rady. Byl moudrým a snadno prohlédl, že Železný pas svou pozici a velkou silou, přrozenou i umělou, je nanejvýš důležitý. Tok Želíze v klestích Železného pasu a Hlásky byl valem proti vpádu z východu (ať podníceném a vedeném Sauronem, či jinému) s cílem jak obklíčit Gondor tak vpadnout do Eriadoru. Ale nakonec se obrátil ke zlou a stal se nepřítelem; a přesto Rohirrim, ačkoli byli varováni o rostoucí zášti k nim, dálé umisťovali svou hlavní sílu na západ Brodů, dokud jim Saruman v přímé válce neukázal, že Brody jsou jen malou ochranou bez Železného pasu a ještě menší proti němu.

6. Tvrzení, že Enedwaith byl v dobách Králů součástí gondorské říše, se zdá být v rozporu s bezprostředně předcházejícím, že "západní hranic Jižního království byl Želiz."
7. Srov. *Pán prstenů*, Dodatek F (O lidech): "Dunlendané byl lid, který žil v minulých dobách v údolích Bílých hor. Mrtví z Šeré brázdy byli z jejich rodu. Ale v Temných letech se ostatní přestěhovali do jižních údolí Mlžných hor a odtud prošli někteří do pustých krajů na sever až k Mohylovým vrchům. Z nich pochází lidé z Hůrky, avšak dlouho předtím se stali poddanými Severního království Arnoru a přijali Západštinu. Jen v Dunlandu uchovávají lidé této rasy svou starou řeč a zvyky: skrytý lid, nepřáteľský k Dúnedain, nenavidící Rohirrim.
8. Ti ji nazývali *Glaemsrafu*, ale pevnost se jmenovala Jižov a od dob krále Helma Hláska.
9. Často byly vedeny útoky na posádku na západním břehu, avšak ne velmi prudké: ve skutečnosti měly pouze odvést pozornost Rohirrim od severu.
10. O těchto vpádech do Rohanu a Gondoru viz *Pán prstenů* Dodatek A (I, iv a II).

Thorin č.3/93

Runy

Tomáš Prokůpek

Slovo runa znamená v jazyce starých Germánů tajemství (souvisí s německým *raunen* - šeptat) a tento název je výstižný dodnes. I přes velké pokroky ve výzkumu run existují stále mnohé nejasnosti.

Podle germánské mytologie je tvůrcem run Odin, první mezi bohy, stvořitel světa, bůh válečného běsnění, posvátných věd a magie. Sám sobě obětován visel devět nocí přivázán za nohy na stromě, než pronikl do tajemství run. O tom, jak tomu bylo ve skutečnosti, existuje mnoho teorií. Podle některých badatelů se runy vyvinuly z písma řeckého, podle jiných z latinky, v Německu se objevila domněnka, že runy vznikly naprostě nezávisle a dokonce se zde vyskytl i extrémní názor, že jsou předchůdcem všechn hláskových abeced včetně fénické. V současnosti se zdá nejpravděpodobnější hypotéza Nora C.J.Marstranderová, že runy pocházejí z alpské varianty etruského písma užívaného od 5. st.p.r.n.l. do 1 st.n.l. Nasvědčuje tomu značná podobnost některých hlásek (A,H,K,O,S,T,U) i způsob zápisu. Avšak poslední slovo ještě pravděpodobně řečeno nebylo.

Za nejstarší důkaz o existenci run bylo považováno Tacitovo dílo Germania přibližně z roku 100 n.l. Autor se zde zmíňuje o tom, že germánští kněží užívali věšteckých hůlek s různými vyrytými značkami. Jenomže německý profesor H.Jensen tento názor ve své souhrnné práci o písmech popírá a jeho argumenty byly vědeckou obcí přijaty. Takže se zdá, že nejstarší potvrzením existence run je nález 26 do sebe vymáčknutých přílbic z konce 2.st.p.r.n.l. poblíž štýrského Negau (dnes na území Slovenska). Na jedné z příleb je napsáno "Harigasti teiwa" (Bohu váleč). Z jihu, místa kontaktu s vyspělejšími kulturami se pak runy dostaly do jihovýchodního Dánska a přilehlých oblastí Německa a odtud do Skandinávie, ostatní Evropy obývané Germány a s anglosaskou invazi v 5. století i do Británie.

Hranatý tvar run nasvědčuje tomu, že byly původně rty do dřeva. Podle prvních šesti písmen se runová abeceda nazývá také *futhark*. Každý znak znemenal jednu hlásku (případně i více) a každý měl své jméno. Starší, celogermánské runy používané od 2. do 8. století měly 24 znaků, které byly rozděleny do tří skupin (*rodov*). Jejich konec způsobil šířící se křesťanství a latinku. Anglosaské runy se využívaly až do 10. století a jejich počet stoupal na 28 (ke konci dokonce 33) znaků. Ty mimochodem s drobnou úpravou užil Profesor v "Hobitovi". (Jak si jistě každý všimnul, runy v H a PP nejsou totožné.) Ale ani zde neodolal futhark náporu latinky. Nejdéle runová abeceda udržela ve Skandinávii - od 5. do 13. století. Tady naopak došlo k redukcii počtu znaků na 16, takže některé označovaly 2 i více hlásek. Nevýhody tohoto nepřesného záznamu byly očividné, a tak se už koncem 10. století v Dánsku a brzy i ve Švédsku a Norsku začaly některé runy označovat tečkami. Tyto tečkované runy (*stungnar rúnir*) znovu umožnily rozlišit znělou a neznělou souhlásky i některé samohlásky. Později byly ještě dále modifikovány a i po nástupu latinky se jejich znalost uchovávala a prý ještě počátkem 20. století v odlehlostech Švédská sedlaci runy ovládali.

Kromě svého hláskového obsahu měly runy i význam magický. Někdy se soudí, že jejich specifický tvar, názvy a nezvyklé pořadí jsou odvozeny od starých kouzelných germánských symbolů. Z počátku také byla jejich znalost pouze výsadou zasvěcených. Z Edd se dovdáme, že pro zajištění vítězství se ryly do meče, pro ochranu před rozbořeným mořem se vypalovaly do lodí - kormidla a vesel, pro ulehčení porodů se kresly ženám do dlaní, atd. S magickými praktikami snad souviselo i šifrování run - existovaly např. větvové runy (*kvistrúnir*) či bodové runy (*stofrúnir*).

Co se týče materiálu, nejstarší runové nápisy se zachovaly na zbraních a špercích. Na dřevu a kostech jsou velmi vzácné. Od 4. století jsou runy rty do pohřebních kamenů (a často i vybarvovány). Tyto nápisu mají téměř vždy ustálenou formu - X dal tento kámen vytetestat pro svého příbuzného nebo příteli Y s připojením několika pochvalných slov o mrtvém a pohružkou tomu, kdo by chtěl kámen zničit. K záznamu historických zpráv se futhark užívá od 10. století. Pergamenových památek je velmi málo, nejznámější z nich je "Codex Runicus", dánský zákoník z konce 13. století.

Do současnosti se zachovalo asi 5000 runových nápisů téměř pod celé Evropě - ve Švédsku 3000, v Norsku 1100, v Dánsku 700, ale i v Německu, ve východní Francii, Velké Británii, Rusku, na Balkáně, Islandu, v Grónsku - a dokonce i na západním pobřeží Severní Ameriky.

Zájem skandinávských vědců o runy se datuje od poloviny 17. století, vlastní výzkum run začíná 18. století. Základy runologie položily práce Dána L.F.A.Wimmera a Nory S.Buggeho. A abych zakončil stylově, současnou expozici zájmu o runové písmo nemá na svědomí nikdy jiný než John Ronald Reuel Tolkien.

Dodatek A

Význam run pro celkový vývoj písma je téměř zanedbatelný. Když Vizigóti přijali na počátku 4. století křesťanství, jejich biskup Wulfila vytvořil pro chystaný překlad bible nové písmo, pro něž použil alfabetu, latinku a také futhark - s jistotou 2 znaky (Ó, U) a u dalších tří se prameny neshodují (Q,R,S). Výsledkem Wulfilova úsilí je "Codex Argenteus" (Stříbrný Kodex) s biblickými přiběhy. V 6. století po romanizaci Vizigótů však toto písmo zaniká. Kromě toho ještě existují více než odvážné teorie o vztahu hypotetického předchůdce irského oghamu a futharku.

Dodatek B

Kromě germánského písma jsou runami (když nepočítám české falzifikáty z období národního obrození) někdy nazývány staromaďarská, staroturecká a několik dalších abeced. Ty však svým původem s futharkem nemají nic společného.

Literatura

- Bronstedt J.: Vikingové, Praha 1967, str. 149-161
Genzor J., Krupa V: Písma sveta, Bratislava 1989, str. 267-270
Kéki B.: 5000 let písma, Praha 1984, str. 113-117
Loukotka C.: Vývoj písma, Praha 1946, str. 124-126
Pyramida - encyklop. časopis moderného člověka, Bratislava 1984, str. 5117
Schlette T.: Germáni, Praha 1977, str. 219-225